

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Der neyer "Seyfer ha-drosheš"

a bukh fir ale Iden ; enṭhaltṭ ariber hundertṭ drosheš

Sefer Be-reshit - parashot Va-yera, Ḥaye Śarah

Shṽemer, Shemu'el

לאומש, רעמעווש

laši, 1937

Parasha Vajera

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-4437

וירא.

א.

טעמא: די אידישע מוטער און די אידישע זין.

די וויכטיגסטע פראבלעמע וועלכע דארף אונז איצט אלע אינטערעסירען איז אהן א שום ספק די פראבלעמע פון קינדער ערציונג. מיר זעהען ווי אזוי אונזערע קינדער וואקסען אויף אהן אידישע געפיהלען, פדעמט פונ'ם אמת'ן אידישען נייסט, מיר זעהען ווי אונזערע קינדער ווערען פארפערט פון אלע הייליג-טימער וועלכע זענען געוועהן א נויטווענדיגקייט פאר די אידען פון פרייגען דור און ווען מיר ווילען זיך פארשטעלען ווי אזוי דאס אידישקייט, אונזער תורה, אונזער קולטור, אונזערע שילען און בתי מדרשים, וועלן אויסזעהן אין דער צייט ווען די אידען פון פרייגען דור וועלען שוין נישט מעהר זיין און דאס נאנצע כנסת ישראל וועט באשטעהן פון אונזער יונגען דור, וועלכער איז אויפגעצויגען גע-ווארען אויפ'ן נייעם חנוך, כאפט אונז אן א פחד און א מורא און עס קומט אונז אויס צו גלויבען אז אזא אידענטום וועט נישט קענען אויסהאלטען הלילה און מי יודע די ענדע פון אזא כנסת ישראל . . .

נור ווען מיר זאלען זיך אריין שטעלען די פראגע, ווער איז שולדיג אין דעם פארלאזטען חנוך בא אונז, וועמען זאלען מיר פאראנטווארטליך מאכען פאר דעם וואס אונזערע קינדער ווערען אויפגעצויגען פדעמט פונ'ם אמת'ן אידישען נייסט, דעם טאטען צו די מאמע? צו זאלען מיר ארויף ווארפען די נאנצע שולד אויף דעם אידישען טאטען וועלכער האט אראב גענומען פון זיך די נאנצע דאנה פון א אידישען חנוך און האט נישט מעהר דעם אינטערעס פונ'ם אמאליגען איד וועלכער האט זיך ממש מוסר נפש געווען אז זיין קינד זאל אויסוואקסען א איידעלער איד, א בן תורה, צו זאלען מיר בעשולדיגען די אידישע מוטער וועלכע האט נישט מעהר דעם ווילען פון דער אמאליגע אידישע מאמע, וועמענס אידיאל איז געווען אז איהר קינד זאל אויסוואקסען א אמת'ער איד און נאך דיגענדיג אין וויגעלע האט זי איהר קינד אנשליפט מיט דעם פירעלע: אונטער דעם קינד'ס וויגעלע, שטעהט א גאלדען ציגעלע, דאס ציגעלע איז געפאהרען האנדלען, ראזשינקעס מיט מאנדלען, דאס איז די בעסטע סחורה,

דאס קינד וועט לערנען תורה... ספרים וועט ער שרייבען, א גומער און א פרימער איד וועט ער בלייבען... די היינטיגע אידישע מוסער האט נישט מעהר אוועלכע באנערען און איהר קינד וואקסט דאריבער נישט אויס קיין גומער און פרומער איד, ויאס זאל וויסען אז נאט'ס תורה איז די בעסטע סחורה. דאס היינטיגע אידישע קינד ווייסט פון פיל אנדערע סחורות וועלכע זענען בא אים בעסער און טייערער אלס זיין טאטענס און זיין זיידענס תורות.

ווען מיר זאלען זיך אליין וועלען אבגעבען זיך וחסכון און ענטפערען אויף דיווער פראגע, ווער ס'איז שולדיג אין אונזער פערלאזטען חנוך פון אונזערע קינדער, צי דער אידישער טאטע צי די אידישע מאמע, וואלטען מיר מיט רעכט געזאגט אז די גאנצע שולד דארפען מיר ארויף ווארפען אויף דער אידישער מאמע ווייל דעם אידישען טאטען קענען מיר נישט אין אונזערע צייטען בעשולדיגען און איהם פעראנטווארטליך מאכען פאר די שלעכטע אידישע ערציונג פון זיינע קינדער, זעהען מיר דען נישט ווי אזוי אידישע פרנסות זענען אין די לעצטע צייטען שווער געווארען, דער קאז פונ'ם אידישען פאמיליען פאטער דרעהט זיך ווי א מיל, דער טאג טראגט איהם ארויס און די נאכט בריינגט איהם אריין, די אידישע געשעפטען זענען אזוי פארדרעהט, אז דער איד קען אפילו זיך אליין נישט בע-טראכטען, איצט איז מקוים געווארען בוכשטעבליך דער מאמר פון אונזערע חכמים קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף⁽¹⁾ אוי אידישע פרנסת, דאס איז נאר א מליצה, ווייל אין אמת'ן האבן נאר אידען נישט קיין פרנסה, איצט איז בא אידען מקוים געווארען נאר א האלב פון דער קללה וואס השי"ת האט געשאלטען אדם'ן נאך דעם וואס ער האט געזינדיגט, בזעת אפך תאכל לחם⁽²⁾, בזעת אפך, איז בא אונז אלע מקוים געווארען, אבער דער תאכל לחם נישט, ווייל כמעט קיינער פון אונז אידען — א חוץ נאר א קליינעם פראצענט — פארדינט אויף פרנסה, מיר זעהען ווי אזוי יעדער טאג ווערט פארגרעסערט דער קאנטיגענט קבצנים אין אידישען לאנדער, יעדען טאג ווערט פארגרעסערט די צאהל עניים וצביונים בא אידען וועלכע גויטיגען זיך אין הייל, און ווען עס דאכט זיך אפילו אויף איינעם אז ער איז א עושר, איז עס נאר אבגעליישט ווייל מארגען וועט זיך ארויסווייען דער גרויסער דיסיציט אין זיינע געשעפטען.

איהר האט מן הסתם געהערט רבותי, די געשיכטע פון יענעם ארימאן מיט'ן באנקיר, מ'דערצעלט אז א ארימאן איז אמאל אריין געקומען אין א באנק הויז נאך א נדבה, אין באנק הויז איז קיינער נישט געוועהן נאר דער באנקיר אליין וועלכער איז געזעסן מיט'ן קאפ אנגעבויען איבער די ביכער, דער באנקיר דער-זעהענדיג דעם ארימאן, האט ער איהם געהייסען ווארטען אביסעל, דער ארימאן

(1) ספרים קי"ה. (2) בראשית נ'.

האט געווארט, אבער דער באנקיר קוקט ווייטער אין זיינע ביכער און ענטפערט
אים נישט, דער ארימאן רופט זיך דאן אן צים באנקיר, הער, וואס לאזט איהר
מיך אזוי פיל ווארטען, אדער גיט מיר א נדבה אדער הייסט מיר געהען. ווארט
נאך א ביסעל, איך בעט אייך, האט אים דער באנקיר נאך א מאל געזאגט, איך
האלט אין איבערקוקען מיינע השבונות, איך דארף שוין א באלד ענדיגען און עס
קען זיין אז איך וועל דערוועהן דעם אונטערצי פון מיינע השבונות וועל איך
דארפען מיט אייך צוזאמען געהען אין די הייזער . . .

עס פארשטעהט זיך אז אונטער אועלכע אומשטענדען, ווען אידישע פרנסות
זענען אזוי שווער, קעען מיר דעם אידישען טאטען, וועלכער יאגט זיך שטענדיג
ארום, אריין צו ברענגען די זינדיגע פרנסה, נישט פאראנטווארטליך מאכען פארן
פארלאזטען הנוך פון זיינע קינדער.

איך זאג די זינדיגע פרנסה, ווייל מ'האט א מאל א אידען געפרעגט פון וואס ער
לעבט, האט ער געענטפערט, די משנה זאגט: יש אוכל אכילה אחת וחיב עליה
ארבע המאות ואשם אחד⁽¹⁾, פאראן איינער עסט אין זאך און פערשולדיגט זיך
פיר המאות און איין קרבן אשם. איך בין פארשטעהט איר מיך, א זינדיגער
מלמד, א זינדיגער שדכן, א זינדיגער מעקלער און א זינדיגער בעל-תפלה, האט
איהר פיר המאות, און אחר כל אלה, בלייב איך כסדר שולדיג אין קרעמעל פון
שפייה, הייסט עס, אשם אחד. מיר קענען דאריבער אין א געוויסער מאס, דעם אי-
דישען טאטען נישט בעשולדיגען און אויף איהם ארויף ווארפען די גאנצע פאראג-
טווארטליכקייט פון די שלעכטע ערציונג פון אונזערע קינדער די גאנצע פאראג-
פאלט גאר אויף דער אידישער מוטער, וועלכע האט זיך לעצטענס אריין
געלאזט אין נאך יאנען די מאדעס, בעזוכען טעאטערען און אילוויאנען, געהען
שפאצירען און פראווען ווייטען און האט גאר אין גאנצען פארנעמען איהר
פליכט צו איהרע קליינע עומעלעך, צו איהרע קינדערלעך, איינצופלאנצען פון
קליינערהייט אין זייערע ווייכע הערצעלעך אידישע געפיהלען, אידישע מנהגים
אזוי, אז זיי זאלען בלייבען טרייע אידען, אמת'ע אידען, אויף זייער גאנצען לעבען...
אידישע מאמעס, צו אייך רעד איך איצט, הערט אויס און זייט אויפמערקזאם וואס
איך וויל אייך דא דערציילען ווענען דער ערשטער אידישער, מוטער שרה אמנו, זאל
זי אייך דינען פאר א עקזעמפל און איר זאלט נאך פאלגען איהרע מעשים, און
פון איצט אנהויבען השונה מאן אויף אייערע זינד וואס איהר זינדיגט גענען
אייערע אייגענע קינדער.

ווען השי"ת האט זיך באוויזען צו אונזער פאטער אברהם און האט איהם
געזאגט: שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה, וברכתי אותה ונס

(1) כריתות פ"ג מ"ד.

נתתי ממנה לך בן, האט זיך אברהם ווידער אקעגען געשטעלט, און האט געזאגט, הלכך מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד⁽¹⁾ דא איז ווידער דער עלבער וואונדער אויף אונזער פאטער אברהם דער ראש המאמנים, ווי קומט עס אז גראד דא זאל ער צווייפלען אין נאט'ס רייד, און עס ווערט נאך פארשטאן קערט די פראגע אויף אונזער שטאם פאטער אז מיר לערנען ווייטער, ווען דער מלאך האט אים געפרעגט, איה שרה אשתך, און אברהם האט אים געענטפערט, הנה באהל, און אז דער מלאך האט איהם ווייטער געזאגט שוב אשוב אליך כעת היה והנה בן לשרה אשתך⁽²⁾ געסונען מיר נישט אז אברהם זאל זיך געווען א קעגען שטעלען מיט דער עלבער פראגע וואס ער האט געפרעגט דעם אויבערשטען הלכך מאה שנה יולד, האט דען אברהם געגלויבט דעם מלאך מערער ווי ער האט געגלויבט השי"ה אליין?

דער אמת איז אבער אזוי, ווען השי"ה האט מבשר געווען אברהם'ן אז שרה וועט איהם געבוירען א זין, געווענליך נישט אזא זין ווי ישמעאל, וואס הגר האט איהם געבוירען, נור אזא קינד וואס זאל זיך צו פאסען צו זיין מוטער שרה, האט אברהם זיכער נישט געצווייפלעט אין דער דאזיגער הבטחה פון השי"ה, ער האט אים אבער געשטעלט א פראגע אין א אנדער זין, אמת רבוש"ע, האט אונזער פאטער אברהם געזאגט צו השי"ה, אמת, איך צווייפעל נישט אויף א אהר אין דיין הבטחה, די מוזט דאך אבער מיר צוגעבען, אז צו האבן א קינד וועלכער זאל אויס וואקסען ווי עס פאסט פאר שרה, מוז מען אוועק לעגען כחות און א בעזונדערען געדולד איהם אויפציהען אין מיין גייסט און אין דעם גייסט פון זיין פרומע מוטער שרה, און איך בין שוין הונדערט יאהר אלט, צו וועל איך נאך האבען די מיגליכקייט וועגען די ערציהונג פון דעם קינד, ער זאל אויסוואקסען שרה'ס זין, הלכך מאה שנה יולד? ווען איך בין שוין אלט הונדערט יאהר און עס פעהלען מיר שוין די פעהיגקייטען וועגען אזא סארט ערציונג, קען דען אויס-וואקסען א זין ער זאל פאסען פאר זיין מוטער שרה.

צוליב דיזער כארעכטיגטע פראגע פון אונזער שטאם פאטער אברהם, האט איהם השי"ה געשיקט דעם מלאך, ער זאל איהם פרעגען, איה שרה אשתך, דערמיט האט אים דער מלאך געמיינט צו פרעגען, זאג נאר אברהם, ווי איז דיין ווייב שרה, דאס הייסט וואו איז איהר ריכטיג פלאץ, וואו פארבריינגט זי איהר צייט, איז זי א אמת'ע אידישע פרוי וואס אויף איהר איז געזאגט געווארען, כל כבודה בת מלך פנימה, צו איז זי א אמת'ע אידישע פרוי אויף וועלכע אונזערע חכמים האבען געזאגט, ביתו זו אשתו⁽³⁾, א ריכטיגע אידישע פרוי וועלכע לעגט אוועק אלע איהרע כחות, איהרע גאנצע ענערני וועגען איר הויז, צו איז זי א פרוי וואס מצעפינט

(1) בראשית י"ו. (2) שם י"ח. (3) יומא ב'.

זי גאר זעלמען אין דער היים, א פרוי וועלכע האט נאר א קליינעם אינטערעס אין
 איהר אייגען הויז, א פרוי וואס זאמטיג געהט זי אין טעאטער, מאנטאג אין אילר
 זיאן, דינסטיג אין צירקוס, מיטוואך אויף א באל, דאנערשטאג שפאצירען אויפ'ן
 בולווארד, פרייטיג אויף א ווייט צו איהרע הברה'טעס און שבת ווידער אין טע-
 אטער, זאג מיר אברהם, האט דער מלאך געזאגט צו אברהם'ן, איה שרה אשתך,
 וואו איז דאס פלאץ פון דיין ווייב שרה, אין דער היים צו אין טעאטער, אין
 איהר אייגען הויז, צו אויף בעלער. אונזער פאטער אברהם האט זעהר גוט פאר-
 שטאנען די פראגע פונ'ם מלאך און האט קודץ און פעסט געענפערט, הנה באהל,
 דאס פלאץ פון מיין ווייב שרה איז אין איהר אייגען געצעלט נישט אויף בעלער
 און שפאצירונגען, אויב אזוי האט איהם דער מלאך ווידערהאלט, האסטי קיין
 זארג נישט אברהם, וואס ביזט שוין אלט הונדערט יאהר, שוב אשוב אליך כעת
 חיה והנה בן לשרה אשתך, איך וועל מיך אין א יאר ארום, אין דער צייט
 אום קערען און דיין ווייב שרה וועט האבען א זין, דיין ווייב שרה אויף וועלכער
 די זאגסט, הנה באהל, אז איהר גאנצער שטרעכונג איז איהר אייגען הויז, זי וועט
 שוין האבען א זין וואס זאל איר פאסען — און זארג נישט אברהם וואס די
 ביזט שוין הונדערט יאהר אלט, ווייל די האסט זיך אויף וועמען צו פארלאזען,
 אזא פרוי וואס איהר פלאץ איז אין איהר אייגען הויז, ערציהט אמת'ע איר
 דיגע קינדער.

וואלמען מיר היינט אויך געקענט ענפערען אויף דער פראגע איה שרה,
 רחל, הנה אשתך, הנה באהל, וואלמען בא אונז איצט אויך איסנעוואקסען העכט
 אידישע קינדער, ליידער ווען מ'פרעגט אבער היינט א אידען, איה שרה אשתך,
 קען ער נישט ענפערען אזוי ווי אונזער פאטער אברהם, הנה באהל, איצט קען א איד
 ענפערען אויף דער דאזיגע פראגע, הנה בטעאטער, הנה בבולעווארד, און ווען די
 אידישע מאמע איז נישט באהל, ווערט דער הנך הבנים בא אונז פארנאכלייסיגט
 און עס וואקסען אויף בא אונז קינדער וועלכע זענען פרעמד פון אידישקייט און
 פון אידישע געפיהלען.

און אויב איהר ווילט זיך שאפען א בילד פון היינטיגען דור, קומט איך בייט
 אייך אריין אין דער פריה אין א שילד וואו עס איז נאך דא אלע טאג מנין און
 איר וועט דערזעהען א אידישען זין וואס קומט זאגען קדיש' נאך זיין פאר-
 שטארבענע מוטער אדער פאטער, דער זין איז א אינוינער, א דאקטער, א סוחר,
 אדער א בוכהאלטער, איהר וועט זעהען ווי די גאנצע צעראמאניע פונ'ם אידישען
 דאווענען איז פאר איהם פרעמד, די תפילין, דער סליח, די תורה באטראכט ער
 פאר אועלכע זאכען וועלכע זענען סאר אים פרעמד, ער זעהט נאך צו מאל
 א חנוכה לעמפעל, א שופר, א מגילה, ער ווייסט פון די אלע זאכען נישט

אויב ער קומט אין שיל גראד פאר שמונה עשרה און דארף איבער ווארטען בע-
וואונדערט ער ווי אזוי די אידען זאנען די שטילע שמונה עשרה, קלאפען זיך אין
הארצען, דער נאך שפרינגען זיי קרושה, מ'סאלט אויפ'ן פנים בא תחנון און
דער אידישער זין קוקט אן דאס אלעס און ציהט אויף מיט די פלייצעס ער האט
דאס אלעס קיין מאל נישט געזעהען און גאך דעם וואס ער וועט ענדליען דעם
קדיש, וועט ער עס ווידער מעהר גישט זעהען.

און קדיש זאגט דער אידישער זין פון א רומענישען טעקסא, ער קען דעם
אידישען אלף בית גישט. . .

און אזעלכע אידישע זינגען פארמעהרען זיך בא אונז און ווי אזוי וועט דאס
כנסת ישראל אויסזעהען ווען עס וועט באשטעהן פון אזעלכע אידישע קינדער?
זאגט איהר רבותי, איך שווייג, עס פארקלעמט מיך באם הארצען, עס ווארנט מיך
אין האלד, איך קען מעהר גישט ריידען. . .

ס'איז שוין די העכסטע צייט די אידישע מאמע זאל זיך באדענקען, זי זאל
מעהר אינטערעס אוועק לעגען וועגען די ערציונג פון איהרע קינדער, זאל די אי-
דישע מוטער זיך בארעכענען אז זי דארף אונז ליפערען אידישע זין, זי די אידישע
מוטער איז פאראנטווארטליך פאר דעם, זי דארף אבגעבען זיין וחסכון פאר די
אידישע ערציונג פון איהרע קינדער. אידישע מאמע באדענק דיך און בארעכען
דיך און פאריכט דינע מעשים פון היינט און ווייטער. . .

ו י ר א

ב.

טעמא: אידישע מדות א מאל און היינט.

זיינע גרעסטע כחות האט אונזער פאטער אברהם אוועק געלענט מנדל צו זיין קינדער אויפ'ן געטליכען וועג, אזוי ווי די תורה זאגט אויף איהם עדות אין דער היינטיגער סדרה, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט⁽¹⁾ און פון אונזער פאטער אברהם לערנען מיר, אן די גאנצע ארבייט פון א איד דארף זיין, אז נישט גור ער אליין זאל געהען אין גאט'ס וועג, גור אז אויך זיינע קינדער זאלען זיין טרייע אידען, ווייל דאס איז דער גאנצער תכלית אז די קינדער זאלען פארזעצען די ארבייט פון זייערע עלטערען, ווען נישט איז דאס גאנצע אידישע פאלק אויסגעזעצט די געפאהר עם זאל חלילה נישט אונטערגעהען, אזוי ווי דער פסוק זאגט, ויכל יעקב לצות את בניו ויגוע ויאסף אל עמו⁽²⁾ און דעם מאמענט וואס יעקב הערט אויף צו לערנען זיינע קינדער גאט'ס וועג, קען חלילה דאס פאלק אונטערגעהען און אויפגעהען צו עקזיסטירען, און אזוי זאגט אונז די תורה אויך: הנפתות לה' אלקיננו והנגלות לנו ולבנינו לעשות את דברי התורה הזאת⁽³⁾, די תורה לערענט אונז דא, האטש אין אמת וואלט פאר א מענטש אפשר פיל גלייכער געווען, ער זאל בעהאלטען זיין פרומקייט און דינען דעם אויבערשטען בכתר, וואו קיינער זעהט נישט, אזוי ווי עם איז טאקי געווען דער דרך פון פיל חסידים וועלכע האבען זיך מהבודד געווען און די פעלדער און וועלדער און דארט געדינט דעם בורא עולם, איז אבער דאך פיל בעסער זיך צו באווייזען אין דער עפענטליכקייט מיט אונזער אידישקייט און גוטע מעשים, כדי אנדערע, איבערהויפט אונזערע קינדער, זאלען זיך פון אונז אבלערנען צו זיין טרייע אידען בעלי מעשים טובים, דאס מיינט די תורה אין דעם דערמאנטען פסוק: הנפתות לה' אלקיננו, די פארבאנענהייט צו דינען השי"ת בכתר איז אפשר גוט, והנגלות לנו, איז אבער פיל בעסער זיך צו באווייזען מיט אונזער אידישקייט אין דער עפענטליכקייט, כדי, ולבנינו לעשות את דברי התורה הזאת, אז אונזערע קינדער זאלען זיך פון אונז לערנען צו זיין אידען.

(1) בראשית י"ח. (2) דארט י"ט. (3) דברים כ"ט.

און דאס האט אויך נעמיינט אונזער פאטער אברהם ווען ער האט זיך
 געשפעלט בעטען פאר די אנשי סדום און האָט אין זיין תפלה געזאגט צום רבוש"ע,
 אולי יש המשים צדיקים בתוך העיר¹ אברהם האט מיט די דאזיגע ווערטער
 נעמיינט צו זאגען, עס קען זיין אז צווישען די לייט פון סדום זאל אפשר זיין
 סארבארנענע צדיקים, נסתרים, דאס איז אבער גאר נישט ווערט, ווייל פון אזעלכע
 צדיקים קען זיך קיינער נישט אבזענען קיין גוטע מעשים, מ'דארף האבען צדיקים
 בתוך העיר אזעלכע וואס שעהמען זיך נישט מיט זייערע מעשים טובים, מיר
 דארפען האבען עפענטליכע אידען וואס שעהמען זיך נישט מיט זייער אידישקייט,
 און מיר זאגען איצט אויך, מיר נויטיגען זיך אין צדיקים בתוך העיר עפענטליכע
 אידען וואס שעהמען זיך נישט מיט זייער אידישקייט כדי אונזערע קינדער זאלען
 זיך פון זיי לערנען ווי אזוי צו זיין אידען.

ליידער זענען אבער געקומען צייטען, וואס פיל פון אונזערע אידען שעהמען
 זיך מיט זייער אידישקייט און מיר בעטען דאריבער אין דער תפלה פון פאר
 ראש חודש בעשען, היים שאין בהם בושה וכלימה, א לעבען מיר זאלען זיך
 נישט שעהמען צו זיין א איד, ווייל פיל אונז שעמען זיך מיטן אידישקייט,
 פיל פון אונז בעהאלטען ווי ווייט מיגליך אלע סמנים פון זייער אידישקייט
 אזוי אז מען זאל נישט וו סען אז זיי זענען גאר בכ"ל אידען. און די דאזיגע
 בושה איז פאר אונז א סם המות ר"ל, ווייל זי פירט צו אסימילאציע און אונזער
 עקזיסטענץ איז אין א גרויסער סכנה . . .

און די בושה, די זעלבע בושה וועלכע איז בא אידען א מאל געווען די
 שענסטע צירינג און האט אונז פערשאפט די בעסטע און שענסטע מדות, אזוי ווי
 אונזערע חכמים זאגען אויפ'ן פסוק, בעבור תהי' יראתו על פניכם², זו הכושה³
 די זעלביגע בושה האט איצט אנגענומען א אנדער פארמע און פירט אונז ארויף
 אויף די שענדליכסטע וועגען, און דערווייטערט אונז פונ'ם אמת'ן אידישקייט . . .
 יא רבותי, אונזערע בעסטע מדות זענען אין די לעצטע צייטען דענאטורירט
 געווארען, די שעהנע מדות מיט וועלכע דאס אידישע פאלק האט שטאלצירט, זענען אי-
 בערגענוצעווייט געווארען אויף דער לינקער זייט און פארפירען פיל פון אונז אויף
 אזעלכע וועגען פון וועלכע זיי קענען זיך מעהר שוין נישט אומקערען.

שלוש מדות באומה זי, דריי מדות האט דאס דאזיגע פאלק, די אידען,
 האבען אונזערע חכמים געזאגט, ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים⁴, זיי שעהמען
 זיך, האבען רחמנות, און זיי זענען גומל חסד איינער מיטן צווייטען, זעהר שעהנע
 מדות, וועלכע זענען געוועהן א צירינג פאר אידען, אט די דאזיגע דריי שעהנע

(1) בראשית י"ח. (2) שמות כ"ב. (3) מדרש רבה נשא פ"ח ובגמ' יבמות ע"ט.

(4) שם ע"ט.

מדות זענען בא אונו דענאטורירט געווארען און האבן אנגענומען א אנדערע פארמע.
 די מדה פון בושה פון א מאל וועלכע איז באשטאנען אין דעם וואס א
 איד האט זיך געשעהמט מהלל שבת זיין, עסען טריפות, נאך מאן דעם גוי, די
 זעלבע בושה איז היינט אויך דא בא אידען, אבער אין א אנדער פארמע, א איד
 שעהמט זיך היינט צו געהען אלע מאגן דאווענען, א איד שעהמט זיך היינט צו
 האלטען פארמאכט שבת זיין געוועלכ, א איד שעהמט זיך היינט בכלל ער זאל
 אויס זעהען ווי א איד, ווי ווייט ער קען בעהאלטען דאס ביסאלע אידישקייט וואס
 ער האט אין זיך, מיט ער עס, די אלע דריי מדות טובות מיט וועלכען אידען
 האבען זיך אויסגעצייכענט אין מצרים, שלא שנו את שמם, שלא שנו את
 מלבושים ולא שנו את לשונם¹ זיי האבען נישט פאר גיטען זייערע נעמען,
 זייער קליידונג און זייער שפראך. אט מיט די דריי זאכען שעהמט זיך דער היינטיגער
 טיגער איד, קומט היינט אריין אין א אידישע פאמיליע, וועט עיר דאס ערשטע
 נישט הערען א אידישען נאמען, אין אייערע אויערען וועלען קלינגען די נעמען,
 קארל, אדאלף, געארג, ניקו, אבער אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, דוד, שלמה וועלען
 אייערע אויערען נישט הערען. איהר וועט אויך הערען רעדען צווישען זיך רומעניש,
 פראנצויזיש דייטש, אבער עברעאיש קענען אונזערע אידען נישט און אידיש, די דא-
 זיגע שפראך וועלכע האט איינגעזאפט אין זיך אזוי פיל אידישע געפיהלען פון
 מוזענדער דורות אין אלע עקען וועלט, שעהמען זיך אונזערע היינטיגע אידען צו ריידען.
 ווען איך רעד דא פון עברעאיש, מוז איך דערמאנען א פאל וואס מיר האט
 פאסירט, איך האב מיך צוזאמען געטראפען נישט לאנג מיט א געלערענ-
 טען קריסט, וועלכער האט זיך פארגעשטעלט פאר מיר אז ער קען עברעאיש, איך
 האב איהם געגעבען מיין ספר תורת הנפש ער זאל לעזען, און האב מיך איבער-
 צייגט אז ער קען ריכטיג גוט עברעאיש, איך האב מיך דאן צו איהם פריינדליך
 אנגערודען. עס פרייט מיך זעהר וואס איך האב די געלעגנהייט צו זעהען א קריסט
 וואס קען אזוי גוט עברעאיש, יא, האט דער קריסט מיר געענפערט, עס פרייט איך
 צו זעהען א קריסט וועלכער קען עברעאיש, פאר וואס קרייניקט איך נישט צו זעהען
 א גרויסען טייל פון אייערע אידען וואס קענען נישט קיין עברעאיש . . . איך
 האב פאָרשעמט פאָרביסען מיט די ליפען, איך איהם נישט געהאט וואס צו ענטפערען.
 יא, אידען אין מצרים, טראץ זייער שווערען נלות האבען נישט פאָרביסען
 זייערע נעמען, זייערע שפראך און זייערע קליידונג, היינטיגע אידען בעזיצען אבער
 די מדה פון בושה שעהמען זיך מיט זייערע אידישע נעמען, מיט זייער שפראך און
 ווער רעדט שוין פון אידישע מלבושים.

(1) במ"ד פ' אמור ופ' נשא איתא בזכות ד' דברים ננאלו ישראל ממצרים,
 שלא שינו את שמותן ואת לשונם ולא נלו מסמורין שלהם ולא נפרצו בעריות.

אין אזוי ארום איז דענאטורירט געווארען די מדה פון בושה בא אידען. דאס זעלבע האט אויך פאסירט מיט דער צווייטע מדה. רחמנות. די מדה פון רחמנות מיט וועלכע אידען האבען זיך א מאל אויסגעצייכענט, האט אויך געצטענס אנגענומען א אנדער פארמע, דער היינטיגער רחמנות פון אידען כאראקטעריזירט זיך אויף אזא אופן, ס'רעציילט אז אין א שווערען ווינטער אויף דער נאכט, ווען אין דרויסען איז געווען א שרעקליכער פראסט און א מורא'דיגער ווינט, איז זיך ר' משולם נינאלה, א איד א ניד, געזעסען ברייטליך אין זיין עס-צימער, אין שטוב איז געווען ליכטיג און ווארעם, ממש א גן עדן, דער טיש איז געווען געדעקט ועהר שעהן מעשה נגיד, ר' משולם איז געזעסען אויווען אן, די קינדער ארום טיש, ממש אזוי ווי דוד המלך האט געזאגט, אשתך כגפן פוריה ברכתי ביתך, בניך כשתולי ותיך סביב לשלחך⁽¹⁾ אויפ'ן טיש איז געשטאנען א שיסער הייסע ווארענעקעס דערנעבען א פלאש שווארצען-וויין, און דער עולם האט געזעסען און געטרינקען מיט א גרויסען אפעטיט, פלוצים דערועהנט ר' משולם'ס פרוי, ווי אין דרויסען, פון יענער זייט טיר, שמעהט א אלטער איד, ציטערט פאר קעלט און הונגער, ער קוקט אריין אין גן עדן, אבער ער וואגט נישט צו עפענען די טיר, זעה נאר מיין מאן, האט זיך זיין פרוי אנגע-רופען, ווי עס שמעהט פון יענער זייט טיר א אלטימשקער איד און ציטערט פאר הונגער און קעלט, אוי א רחמנות, יא מיין ווייב, א גרויס רחמנות, האט איהר ר' משולם געענפערט, א גרויס רחמנות האט ער ווידערהאלט עטליכע מאל, נה לאמיר איהם אריין לאזען, האט די פרוי זיך אנגערופען, און ער וועט זיך אנווערמען און עפ'ס עמען. ניין האט ר' משולם אויסגערופען און האט א שפרינג געטאן מיט כעס, עהר נור א אכזריות פון א אידענע ווי זי וויל נישט איך זאל רחמנות הא-בען אויף א האלבפארפריירעניס און הונגעריגען זקן, אויב די וועסט איהם אריין לאזען און ער וועט זיך אנווארמען און אנעסען, וועט דאך זיין אויס רחמנות אויף איהם. לאז ער שמעהן דארט און ציטערען פאר הונגער און קעלט וועלען מיר קענען רחמנות האבען אויף איהם.

יא רבותי אזוי כאראקטעריזירט זיך דער היינטיגער רחמנות בא אידען, אויב אין א שמעטיל ערניץ וואו וועט ח'ו זיין א שרפה וועלען אידען מגדר זיין פון זייערש ווענען, אויב ס'וועט זיין הלילה ערניץ וואו א פראנראס אויף אידען און מ'וועט ראבירען זייערע פארמעגענס, וועלען אידען רחמנות האבען אויף זיי און זיי שיקען כלומרשמע הילף, דער איד איז א בעל רחמנות בטבע, ע-ווייל זעהען דעם צווייטען אין אזא צושטאנד ער זאל דארפען אויף איהם רחמנות האבען, אכער נישט איהם ארויס צו העלפען, ווייל דאמעלס וועט דאך אויף איהם שוין נישט זיין קיין

(1) תהלים קכה.

רחמנות פון א איד וויל רחמנות האבען אויפ'ן צווייטען.

נישט אזוי איז געוועזען דער אמאליגער רחמנות בא אידען. אמאליגער רחמנות בא אידען איז באשטאנען אין דעם ווי אזוי ארויסצוהעלפען דעם נויטבעדערשטיגען. אין דער ארט אז מ'זאל אויף איהם נישט מעהר דארפען רחמנות האבען. היינט איז אויך דא רחמנות בא אידען, א איד וויל ער זאל דארפען רחמנות האבען אויף דעם נויטבעדארשטיגען, אבער איהם נישט העלפען, ווייל אויב ער וועט איהם העלפען וועט דאך זיין אויס רחמנות אויף איהם און א איד וויל רחמנות האבען . . .

די מדה פון גומלי חסדים, איז אויך דענאטורירט געווארען בא אידען אין די לעצטע צייטען, אונזערע היינטיגע אידען גערענקען די גמרא, גדולה נמילת חסדים יותר מן הצדקה, שצדקה הוא לחיים וגמילת חסדים בין לחיים בין למתים⁽¹⁾ אז מ'לייעט איינעם געלד הייסט א נמילת חסד און ס'איז זעהר גוט אבער אז מ'נעהט נאך נאך א לוויה, ווער שמועסט שוין אז מ'שיט צי עטליכע לאפיטעס ערד דעם טויטען אין קבר הייסט א וראי א נמילת חסד, אמאליגע אידען האבען מערער מקיים געווען נמילת חסדים צו די לייבעדיגע, היינטיגע אידען זענען מעהר מקיים נמילת חסדים מיט טויטע, אין אונזערע צייטען זעהען מיר זעהר שעהנע לוויות מיט שעהן פארפוצטע טויטען וואנענס, שעהנע בית הקברות'ען מיט לוקס מאנומענטען וועלכע קאסטען אב שווערע מיליאנען, אין דער צייט וואס טויענדער לעבעדיגע נויטבעדארשטיגע קומען אום פון הונגערי און קעלט — אונזער איצטיגע געזעלשאפט פארנעסט אין די לעבידיגע און האט מעהר אין זינען די טויטע, און דאס אלעס ווייל אונזערע גוטע און שעהנע מדות פון א מאל זענען דענאטורירט געווארען און האבען אונגענומען א אנדער פארטע, שוין צייט זיך צו בארענקען און באנייען אונז זערע גוטע מדות אין דער פארט ווי אזוי זיי האבען בא אונז עקסיסירט א מאל...

(1) סוכה מ"ט.

ו י ר א

ג.

טעמא : הכנסת אורחים, דער מנהג פון אנשי סדום,
א ריכטיגער בעל טובה.

זעהר אינטערעסאנט אין היימיגער סדרה, איז דער גאנצער ענין פון סדום, איך זייל מיך אבער דא אכשטעלען גור אויף איין פסוק אין דיוצר פרשה, נאך דעם וואס השי"ת האט געמאכט רענגען אויף סדום און עמורה און אויפ'ן גאנצען ארץ הכנרת מיט שוועבעל און פייער און עס איז פון די שמעט אויפגעגאנגען א רויך ווי פון א קאלך אויווען, זאגט אונז די תורה, וחבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח⁽¹⁾ און לויט'ס ווייב האט זיך ארונטער געקוקט און זי איז פערוואנט דעלט געווארען אין א טאלפען זאלץ פאר וואס האט לויט'ס ווייב געקומען גראד דיווען עונש, עס זאל פון איהר ווערען א טאלפען זאלץ, דארויף זאגען אונזערע חכמים⁽²⁾ במלח המאה ובמלח לקחה, ווייל זי האט געזינדיגט מיט זאלץ איז זי בא- שטראפט געווארן עס זאל פון איהר ווערען זאלץ. ווען די מלאכים אין געשטאלט פון מענשען זענען געקומען צו לויט און ער האט פון זייערט ווענען געמאכט א סעודה און געבאקען מצות, אזוי ווי דער פסוק זאגט, ויעש להם משחה ומצות אפה ויאכלו, האט ער געזאגט צו זיין ווייב, ניב א ביסעל זאלץ וועגן די דאוונע אורחים האט זי איהם געענפערט, אויך דיווען שלעכטען מנהג, צו עמפאנגען אורחים, ביזמי געקומען אנפירען אין דיווען ארט, פאר דיווען זינד האט זי השי"ת באשטראפט און זי איז געווארען א נציב מלח.

ווען איך האב געלערענט די דאוונע רשי, איז מיר באלד געקומען אויפ'ן געדאנק צו פרענען, היחכן, וואו איז געווען דער שכל פון לויט'ס ווייב, דארויף וואס לויט האט געמאכט א סעודה און געבאקען מצות פאר די אורחים, האט זי ג'ישט געזאגט, אף המנהג הרע הזה אתה בא לנהוג במקום הזה, און פונקט דאמעלס ווען ער האט פערלאנגט בא איהר זי זאל געבען א ביסעל זאלץ, איז איהר אויס- געקומען צו קדישקירען דעם מנהג פון הכנסת אורחים, מיר שיינט אז פאר אשת לויט, אלס א ריכטיגע איינוואוינערען פון סדום, וואלט ניכער געפאסט זי זאל נאר

(1) בראשית י"ט. (2) מדרש רבה מובא ברשי" במקומו.

אין נאנצען נישט געווען צו לאזען אריין צו בריינגען די אורחים, מאכען פאר זיי
 א סעודה און באקען מצות. נישט אבשווייגען דאס אלעס און אויסלאזען איהר
 צארען אויפ'ן ביסעל זאל'ן וואס ער האט פערלאנגט בא איהר פון זייערט וועגען?
 ווען מיר וועלען אבער בעטראכטען די פירונגען פון די אנשי סדום וועט
 אונז אלעס פארענפערט ווערען. לויט די נמרא דערציילט ⁽¹⁾ פלעגען די אנשי סדום
 יא עמפאנגען אורחים, נור מיט געוויסע בעדינגונגען, זיי האבען אריינגענומען א
 אורח צו שלאפען, נור אויב דאס בעטער אויף וועלכען זיי האבען געלענט דעם
 אורח איז געווען צו קורץ פאר איהם, האבען זיי איהם קורצער געמאכט די פיס,
 אויב דאס בעטער איז געווען צו לאנג האבען זיי איהם אויסגעצויגען ביז די נשמה
 איז איהם ארויס, די אנשי סדום האבען אפילו צדקה אויך געגעבען, ווען עס איז
 געקומען צו זיי א ארימאן האט איהם יעדער געגעבען א שעהגע מטבע, קיינער
 האט איהם אבער נישט פארקויפט קיין ברויט ביז ער איז געשטארבען פאר הונגער.
 דערפון זעהען מיר ארויס אז דער מנהג פון אנשי סדום איז געווען, צו
 טוהען יענעס א טובה, אבער מיט א בעדינגונג, אז די טובה זאל זיך ענדיגען
 מיט א רעה פאר יענעס. און אזוי ווי אונזערע חכמים זאגען: אחר כל אכילתך
 אכור מלח ואין אתה נווק ⁽²⁾ נאך יעדען עסען מוז א מענטש עסען זאל'ן כדי דאס
 עסען זאל איהם נישט שאדען, און דאריבער מוז יעדער עסען האבען זאל'ן, פאר-
 שטעהען מיר אז די אנשי סדום האבען זיך נוהג געווען צו געבען א אורח עסען
 נור אהן זאל'ן, כדי ער זאל פון דעם קראנק ווערען, ווייל אזוי איז דאך געווען
 זייער מנהג, צו טאן א מענטשען א טובה אז די טובה זאל זיך ענדיגען מיט א
 רעה פאר איהם, און ווען לויט האט אריין גענומען די אורחים און האט געמאכט
 פון זייערט וועגען א סעודה און געבאקען מצות. האט זי, אשת לויט, געשוויגען, ווייל
 זי האט געדענקט, דאס עסען איז דאך אהן זאל'ן, וועט עס דאך זיי שאמען און
 אזוי איז דער ריכטיגער מנהג פון אנשי סדום, צו טאהן יענעס א טובה וועלכע זי
 זאל זיך ענדיגען מיט א רעה פאר איהם, ווען זי האט אבער דערהערט ווי לויט
 זאגט איהר, תני מעט מלח, נעב א ביסעל זאל'ן צום עסען, האט זי זיך אנגעכאפט
 באם קאפ און האט געזאגט, ווי הייסט, ? אזא שלעכטען מנהג וויסטי איינפירען אין
 סדום, צו טאהן יענעס א קאמפלעקטע טובה וואס זאל זיך נישט ענדיגען מיט א
 רעה, ניין, דארויף בין איך קיין בעלן נישט. דאס הייסט במלח הטאה, זי האט גע-
 וינדיגט מיט דעם וואס זי האט נישט געוואלט געבען א אורח זאל'ן, מיט דער מנהג
 אז דאס עסען זאל איהם שאמען, ובמלח לקחה, אי זי באשטראפט געווארען וטהי
 נציב מלח.

וואס לעיגען מיר דערפון?

(1) מנהדרין ק"ה. (2) ברכות כ"א.

אז היינט איז אויך פאראנען אנשי סרום, מענשען וואס טוהען צו מאל יענעם א טובה, אבער מיט דער זעלבער כאדינגונג וואס די אנשי סרום האבען גע- טאן, די ענדע פון דער טובה זאל פאר יענעם זיין א רעה, אויף אזעלכע לייטע האבען אונזערע חכמים געזאגט: ארוים הרשעים שאין טובתם שלמה⁽¹⁾ פאר- שאלטען זאלען ווערען די שלעכטע מענשען, וואס טוהען נישט קיין גאנצע טובה, אזעלכע וואס טוהען יענעם א טובה וואס מוז זיך ענדיגען מיט א רעה, אזעלכע מענשען האבען אין זיך די נשמה פון אנשי סרום וועלכע זענען געווען, רעים וחטאים להי' מאד, זעהר שלעכט און זינדיג צו גאט, א אמת'ער איד, וועלכער האט דעם אמת'ען כאראקטער פון זרע אנרהם, דער מיט יענעם א טובה בשלמה, א טובה וועלכע ענדיגט זיך מיט א טובה, א טובה פון וועלכער יענער זאל געניסען ביז ענדע.

און ווען מיר וועלען זיך א ביסעל מערער פארטיפען אין דער כונה פונ'ם מאמר, במלח הטאה ובמלח לקתה, אז אשת לוט האט געזינדיגט מיט זאל'ן און איז דאריבער באשטראפט געווארען זי זאל ווערען א נציב מלח. וועט אונז ענט- דעקט ווערען נאך זעהר א שעהנער געדאנק.

די גמרא דערציילט אונז זעהר א אינטערעסאנטען ענין, איינער פון די גרעסטע חכמי ישראל אין זיין צייט, ריב"ה, האט געזאגט: אין מיין לעבען האט מיך קיינער נישט בעזיגט, נור איין מאל האט מיך א קינד און א פרוי מנצה געוועהן. און ווי אזוי האט מיך א פרוי מנצה געווען — דערציילט אונז ריב"ה — א מאל בין איך געוועהן א אורה בא איינעם, דעם ערשטען טאג האט מיר די בעל הבית'טע געגעבען עסען געקאכטע ארבעס, איך האב דאס מאכל אויפגעגעסען און האב דערפון גאר נישט איבערגעלאזט, דעם צווייטען טאג איז ווידער געווען אזוי, דעם דריטען טאג האט די בעל הבית'טע צוויי געטאן אזוי פיל זאל'ן אין עסען אז איך האב נור פארוכט פונ'ם מאכל היב איך נישט מעהר געקענט דער- פון עסען,⁽²⁾ עס פארשטעהט זיך אז די אירענע האט שטארק פארדראסען אויף ריב"ה וואס ער האט דעם ערשטען און דעם צווייטען טאג אויפגעגעסען דאס גאנצע מאכל און האט זיך נישט נוהג געווען מיט דרך ארץ, איבער צו לאזען א ביסעל פונ'ם מאכל אין שיסעל, אזוי ווי אונזערע חכמים רופען אזעלכען, מלחך פינכא, שיסעל לעקער, נור זי האט זיך געשעהמט צו זאגען צו ריב"ה, האט זי זיך מיט געוועהן, איך וועל איהם אבטאן אזוי אז ער זאל שוין מוזען אליין איבערלאזען אין שיסעל פאר געכטען און פאר געכטען.

דערפון זעהען מיר, אז ווען איינער וויל אז דער אורה זאל נישט עסען, הייסט ער זיין ווייב אריין שיטען א סך זאל'ן אין מאכל אזוי אז דער אורה וועט

(1) מיר מובא ברש"י עה"ת בראשית מ"א. (2) עירובין נ"ג.

עס במילא שוין נישט עסען.

איצט פארשטעהען מיר שוין, לויט האט געלערענט בא אברהם'ן די מדה פון הכנסת אורחים, און זיין ווייב וועלכע איז געווען פון אנשי סדום, האט דאס געוויס נישט געקענט ליידען, זי האט אבער איתר מאן נישט געקענט אראפ פיהרען פון דעם דרך וואס ער האט געלערענט פון זיין יוגענד אן בא אברהם'ן, האט זי זיך מיטש געוועהן און איז געפאלען אויף א שכל, טייערער מאן מיינער, די ווילסט דיר בריינגען אורחים, מהיכי תיחא, איך וועל דיר נישט זיין קיין גענגער דערצו איך וועל מיר אבער א עצה געבען, די וועסט בריינגען א אורה וועל איך אין זיין עסען אזוי פיל זאל'ן אריין שיטען אז ער וועט במילא נישט עסען און וועט שוין אויפ'ן צווייטען מאל אריין נישט קומען צו דיר.

דאס מיינט אפשר דער מדרש מיט די ווערטער, במלח המאה, אשת לויט האט געזינדיגט מיט זאל'ן, זי האט אנגעשיט צו פיל זאל'ן אין עסען פון די אורחים כדי זיי זאלען עס נישט קענען עסען וכמלה לקתה, און איז דאריבער באשטראפט געווארען עס זאל ווערען פון איהר א נציב מלח.

מיר געפונען איצט אויך מענטשען אין וועלכע עס שפיגעלט זיך אב דער כא-ראקטער פון אשת לויט און פון די אנשי סדום בכלל, פאראן א מענטש א שלעכטער, ער וויל יענעם נישט העלפען, מיט א פארשלאסען הארץ און א פארמאכטע האנה, נור צומאל קען ער זיך נישט אויסדרעהען און מוז געבען א נדבה, ער פאלט אבער אויף א שכל, ער שיט אריין אין דער צוקה וואס ער טוט אזוי פיל בא-ליידיגונג אז יענער זאל שוין פארשווערען ער זאל זיין פנים נישט אנקוקען און איהם נישט בעזוכען א צווייטען מאל.

דאריבער זאגט אונז די תורה אן, את כספך לא תתן כנשך⁽¹⁾ די תורה זאגט אן יערען איה, אויב די גיסט צוקה, זאלסט דיין געלד נישט געבען מיט א בים זאלסט יענעם נישט פארשעהמען ווען די וועסט איהם העלפען מיט דיין געלד, זאלסט איהם געבען בכבוד, נישט איהם שופך דם זיין אריין שיטען זאל'ן און פער פער אין דער צוקה וואס די טיסט, אזוי ווי אשת לויט האט געטאן.

דאס זעלבע האט אויך דוד המלך געזאגט, כספו לא נתן כנשך⁽²⁾ דער משורר רעדט דא פון א אמת פרומען מענטש און צווישען זיינע מעלות רעכענט ער אויך די מעלה, אז זיין געלד האט ער געגעבען מיט א פרייליכע מינע, ער האט יענעם נישט פארשעהמט. אט דאס איז די אמת'ע צוקה פון וועלכע דו תורה רעד אויף מערער ערטער און אויף וועלכער עס ווערט געזאגט והיה מעשה הצוקה שלובי.

(1) דברים כ"ג. (2) תהלים ט.

לקוטים ממבחר הדרוש.

על הפסוקים ומאמרי חז"ל והענינים הנזכרים בהדרשות הקודמות

ו י ר א

לדרוש א.

(א) בנמרא (פסחים ק"ח) א"ר אלעזר קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף, שנא' נותן להם לכל בשר וסמך ליה לגזור ים סוף לגזרים. קשה במאמר זה הלא הכתובים הללו אינם סמוכים ול"ן, וכמה פסוקים יש ביניהם, ואי משום שהפסוקים האלה הם במזמור אחד, א"כ למה דוקא מזונותיו של אדם קשין כקריעת ים סוף ולא ענינים אחרים הנזכרים נ"כ במזמור זה? וי"ל דבאמת קשה כיון דמזונותיו ש"א נוהג תמיד מבריאת העולם, ה"ל לו להמשיך לסדר ענין זה, של נותן להם לכל בשר, אחרי הפסוקים המדברים בטבעו של עולם כמו, לעושה שמים בתכונה, לרוקע הארץ על המים, ומדוע הזכיר ענין מזונותיו של אדם אחרי הפסוקים המדברים מענינים המתודשים, אם לא כדי להורות שהוא שקול כנסים שבכללם קריעת ים סוף שהי' גם גדול מכולם. ⁽¹⁾

(ב) בזיעת אפך תאכל לחם עד שובך וגו' (בראשית ג') יש אנשים שעמלים עצמם ביגיעה רבה על פרנסתם, בחשנם שביגיעה וכתהבילות תליא מלתא, ומפני זה אינם מונעים את עצמם גם מהמס ושוד ומכל מיני מרמה, ובאמת הדבר הוא להיפך, לו הי' בני אדם מתנהגים בצדק ויושר, אז כל אחד השיג הון ועושר גם בלא יגיעה ועמל רב, ואדרבה המרמה והחמס הם מונעים מבני אדם פרנסתם ולא יועיל להם כל יגיעה ועבודה, ואפשר שלזה כיון רב במאמרו במס' (קדושין פ"ב) מימי לא ראיתי צני קיץ ושועל חנוני וארי סבל, והם מספרנסים שלא בצער וכו' אלא שהרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי. ר"ש רצה במאמרו זה להורות לנו, כי רק השוד והחמס של בני אדם, שאינם מתנהגים ביושר וצדק, היא הסבה האמתית שלא ישיגו הון ועושר אף ביגיעה רבה, וכל זמן שב"א יתנהגו ככה לא ישיגו עושר אף אם יתעמלו ויתנועו במדה מרובה. והעצה הנכונה שיהיו בנחת, ולא בצער, היא רק שישבו להתנהג בצדק ויושר, וכל זה רמוז בהפסוק הנזכר, בועת אפך, אף שתתעמל

(1) נור הקודש.

ביניעה רבה, לא יועיל לך להשיג הון ועושר, כי כל יגיעתך לא תביא לך רק לחם צר. עד שובך אל האדמה, עד אשר תשיב אל הטבע שאין בה עול ושד ותתנהג כמוה ביושר וצדק. רק אז תוכל להשיג כל מהמדי תבל. ⁽¹⁾

(ג) בנמרא (ססחים ק"ח) בשעה שאמר הקב"ה לאדם, קוץ ודרדר תצמיה לך ולנו עיניו דמעות אמר לפניו, רבוש"ע, אני וחמורי נאכל באבוס אחר, כיון שאמר לו בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו.

יש להבין מאמר זה ע"פי מה שפירוש הגאון הכ"ס ז"ל את הכתוב (תהלים קט"ו) אתה ה' אלהיך לפני ה' בארצות החיים האמנתי כי אדבר אני עינתי מאד אני אמרתי בחפזי כל אדם כוזב. כי מזה שאנו רוצים שאף שהאדם עומד במדרגה יותר גבוה מכל בעלי החיים בזה שיש לו כח הדבור מה שאין לשום בעל חי ובכל זאת, בנוגע לעניני העולם הזה, יש לו הסרון מבעלי החיים, כי אצל האדם נאמר, בזעת אפך תאכל לחם בעור שכל היצורים מוצאים. פרנסתם שלא בצער, כמו שאמר ר"ש, מימי לא ראיתי צבי קיץ, שועל הנוני, וארי סבל והם מתפרנסים שלא בצער (קידושין פ"ב) כן יודע האדם שימות ויפחד מפני חמת המציק משאי"כ בעלי החיים שאינם יודעים מזה מאומה, מזה ראייה על השארת הנפש, וכי העולם הזה הוא אצל האדם רק הפרוזדור שע"י יבא אל המרקלין, כי לא יתכן שהאדם שהוא במדרגה יותר גבוה מבעה"ח יהי גורלו רע מהם וי"ש המשורר, אתה ה' לפני ה' בארצות החיים הוא העולם הנצחי, יען שאף כי אדבר ועומד אנכי על מדרגה יותר גבוה מכל היצורים ובכל זאת, אני עינתי מאד, אני סובל בזה העולם יותר מכל בעלי החיים, מזה מוכח, כי אתה ה' בארצות הנצחיים, מה שאין כן לבעה"ח ורק בחפזן ובמהירות אמרתי שכל האדם כוזב הלילה.

ועפ"ז נבין מאמר הנזכר כי בשעה שאמר הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיה לך, ולנו עיניו דמעות ואמר, אני וחמרי נאכל באבוס אחר, ר"ל גם פרנסתי תגיע לי בלא יגיעה כמו כל בעלי החיים שהם מתפרנסים שלא בצער, א"כ נוכח למעות מזה כי גם לאדם אין לו חיים נצחיים, רק כל חב"ו יפול לו בעולם הזה, וכשאמר לו הקב"ה בזעת אפך תאכל לחם, שבוה הוא עומד במדרגה יותר גרועה מבעלי החיים אף שיש לו נפש חיה וכמו שמתרגם רוח ממללא, נתקררה דעתו כי מזה מוכח שהעוה"ז הוא רק אצלו הפרוזדור שע"י יגיע להעוה"ב שהוא המרקלין כאמור והבין. ⁽²⁾

(ד) בנמרא (פסחים ק"ח) בשעה שאמר הקב"ה לאדם קוץ ודרדר תצמיה לך ולנו עיניו דמעות, אמר לפניו, רבוש"ע, אני וחמורי נאכל באבוס אחר, כיון שאמר לו בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו.

יש להבין מאמר זה. עפ"י מ"ש הרה"ק ר' שמחה בונם מפרשיסתא ז"ל, לפרש

(1) ד"ע. (2) ד"ע.

את הקללה של הנחש, ועפר תאכל כל ימי חיך, שלכאורה אין זה קללה, אדובה יותר טוב לו, שבכל מקום מוזנו מוכן לו, ואמר הרהיק הניל כי הקללה היא כמה שימצא בנקל מוזנו ולא יצטרך להתפלל אל ה' בשום פעם כי מאס בו וכתפלתו עיי חטאו הגדול, ולפי'ו נבין, כי כשאמד הקב"ה לאדם, קוץ ודרדר תצמיח לך, ולנו עיניו דמעות, כי הבין בזה קללה גדולה שמוזנו יהי' מצוי לו, ולא יצטרך להתפלל אל השׁיית עׁו, מפני שמצא בו ונתפלתו וע"כ בכה, וכשאמר לו הקב"ה בועת אפך תאכל לחם, כלומר שאחרי יגיעה רבה ימצא פרנסתו ועליו להתפלל להשׁיית על מוזנו, ונראה מזה כי לא מאס השׁיית בתפלתו, נתקרה דעתו ⁽¹⁾

(ה) ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל : ויאמר שוב אשוב אליך כעת היה והנה בן לשרה אשתך וגו' ותצחק שרה בקרבה לאמור אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן, ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמור האף אמנם אלד ואני זקנתי (כראשית י"ח).

הכתובים הללו הם קשה להבנה וכבר דשו בהם רבים, ונראה לפרש באופן זה, כי הנה כל המפרשים נסתפקו אם ידעו אברהם ושרה שהם מלאכים אם לאו, ונסקנת הזוהר הוא דאברהם לכדו ידע אבל שרה לא ידעה, ודנה אותם לבני אדם וזכה אפשר לישב הצחוק שצחקה שרה, כי באמת קשה, הלא כבר נתבשר אברהם בכשורה זו מיד שנימול בסוף פ' לך, ולא צחקה או שרה, ולפי דברי רז"ל דכאותרו יום פירסה גדה וע"כ לא הביא לחם, קשה עוד יותר, למה היה הדבר רחוק לה כ"כ עד שהפליגה הדבר לגמדי, גם צריך להבין השנוי של ואדוני זקן לואני זקנתי ורבי רז"ל ידועים בזה. לכך נראה לומר דוראי ידעה שרה שתלד כי האמינה בהבטחת השׁיית אבל עיקר הצחוק היה לה על שאמר המלאך שוב אשוב אליך כעת היה והנה בן לשרה אשתך, כי לפי שחשבה שרה שאינו מלאך רק אדם, לא דבר יפה במה שאמר שוב אשוב אליך כעת היה, כי הלא בשר ודם אינו יודע עתיו ורגעיו מתי ימות והיה לו לדיוק בלשונו כמו שאמר אלישע לשונמית, למוער כעת היה את חובקת בן ולא אמר לה שוב אשוב — כמ"ש ז"ל, דלכך אמר המלאך שוב אשוב אליך כעת היה, משום דהמלאך באזה הי' שישוב אבל אלישע לא אמר כן משום שאדם לא ידע זמן מותו, לכן שרה שחשבה את המלאך לאדם, צחקה בצדק על דבריו שאמר, שוב אשוב אליך כעת היה, כמו שמצינו שהאשמדי שחק על זה דעבר ליה מסנאי לשב שנין, וכמו כן צחקה בקרבה על דברי המלאך שחשבה לאדם, ואמרה אמת הדבר ואני מאמין בהבטחת השׁיית והסימן שאחרי בלתי היתה לי עדנה, אבל ואדני זקן, כאלו מדברת להמלאך — איך תאמר שוב אשוב אליך כעת היה, הרי זקנת ומי יודע אם לעת כזאת תהי' בחיים, כי ב"ו אתה וככל יום אין אתה בטוח בחיך וככל יום נקראת זקן ושנע ימים. וכמו שמדברים בדרך כבוד

(1) הרב ר' פנחס מיוש ווינא.

בלשון אדון. ולפי האמת הקב"ה בעצמו דיבר אותן הרברים ולזה אמר לה, למה זה צחקה שרה לאמור, האף אמנם אלך ואני זקנתי, כלומר אף שכונתה היתה לאמור שאעפ"י שאמת אמר ואין מן הנמנע דבר זה וכבר פרסתי נדה. ע"כ שחוק שלי הוא לאמור להמבשר ואדוני זקן. וכי אני זקנתי נתמיה, והלא אני הוא שאמרתי הרברים הללו, כראיתא בוהר שהקב"ה אמר בשורה זו, או כפשוטו שהמלאך דיבר בשליחתי א"כ כמה שאמרה שרה ואדוני זקן כפי המכוון שלה, נמצא כאלו אמרה שאני זקן ושחקה על מה שאמרתי שוב אשוב אליך כעת חי' היפלא מה' דבר, דוראי למועד אשוב ולי גאה לומר כך וכאשר נודע לשרה שהמבשר הזה היה מלאך שדיבר בשם ה' הרה הרדה גדולה ומתוך יראה כחשה ואמרה לא צחקתי, אבל השי"ת אמר לה, לא, כי צחקת, אמת אין לאשים אוחך כי מוטעת היית שחשבת את המלאך לבן אדם אבל מכל מקום צחקת. ועל אופן זה מתישנים כל הפסוקים באופן נאות¹.

ו) ותצחק בקרבה לאמור אהרי בלותי היתה לי עדנה וגו' ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמור וגו' (בראשית י"ח) קשה מאד, הלא גם אברהם כשאמר לו הקב"ה, שרי אשתך לא תקרא שמה שרי כי שרה שמה וגו' וגם נתתי ממנה לך בן, נפל על פניו ויצחק (שם י"ז) ומדוע לא אמר לו הקב"ה ג"כ למה זה צחקת כמו שאמר לשרה? אכן כשנדייק היטב נראה כי אצל שיה כתוב ותצחק שרה בקרבה, לאמור, ואצל אברהם לא נאמר מלת לאמור, ולפי הכלל הידוע לנו כי כ"מ שנאמר לאמור הכונה לאמור לאחרים, לכן אצל אברהם כתיב, ויצחק ויאמר בלבו הלכתי מאה שנה יולד, היינו רק בלבו צחק ולא הוציא הצחוק מפיו לאמור גם לאחרים הלכתי מאה שנה יולד, אבל אצל שרה כתיב, ותצחק שרה בקרבה וגם לאמור, לאחרים ר"ל שלבד שצחקה בקרבה הוציאה השחוק בפיה לאמור מזה גם לאחרים וע"ז חרה לה, כי לו רק צחקה בקרבה ולא אמרה מזה לאחרים, כמו שעשה אברהם לא ה"י חרה כי"כ לה, וז"ש הקב"ה לאברהם למה זה צחקה שרה לאמור, מזה נראה כי תלונת השי"ת על שרה היתה רק על מה שאמרה מזה לאחרים, ונכון²).

ז) ויאמר אלהים לאברהם שרי אשתך לא תקרא שמה שרי כי שרה שמה וגו' וברכתיה והיתה לגוים מלכי עמים ממנה יהיו (בראשית י"ז) במדרש עה"כ כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, בכל מקום האיש נוזר בהם הכא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, ואיתא עוד במדרש, יוד שנשל הקב"ה משרי היה מס זמורה לפני כסאו של הקב"ה אמר לפניו רבושע בשביל שאני קטנה שבאותיות הוצאתני משרה הצדקת. א"ל הקב"ה עד עכשו הייתי בשמה של נקבה עכשו אני נותן אותך בשמו של זכר, שנאמר, ויקרא משה להושע בן נון יהושע, כל הרביים הללו אי אפשר להבינם כפשוטם ובודאי צפון בהם רעיון מוסרי מצד נעלה, לכן

(1) זרע ברך. (2) שמעתי מפי המנוה ר' יהודא ליב שטילמאן פארוטינא.

נראה כי המפתח לזה הוא דרשת ר' עקיבא במס' (סוטה י"ז) איש ואשה זכו שכינה ביניהם, לא זכו אש אכלתן ומצאתי בשם הגר"א ז"ל שהשכיל להסביר מדוע נתן הקב"ה אות יוד באיש ואות ה' באשה דוקא ולא להיפך, עפ"י מה דאיתא במס' (מנחות פ.) מאי דכתיב במתו בה' ער עדי כי ביה ד' ציר עולמים, כדדריש ר' יהודא ב"ר אילעא, אלו שני עולמות שברא הקב"ה אחד בה' ואחד ביוד, ואין אני יודע איזה בה' ואיזה ביוד, מדכתיב אלה תולדות השמים וארץ בהכים אית בהבראם אלא בה' בראם הוה אומר העוה"ז נברא בה' ועולם הכא ביוד, והנה מצינו בגמרא (ב"מ נ"ט) אמר רב כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם, א"ל רב ספא לאכיי והא אמרי אינשי אתתך נוצא גחין ולחיש לה, ומשני ל"ק הא במילי דשמיא הא במילי דעלמא, ולפי זה היוד שבו נברא העוה"ז נתן באיש להורות כי במילי דשמיא ועניני עוה"ב שייך לאיש ואין לו לילך כזה בעצת אשתו והה' שבה נברא עוה"ז נתנה באשה כי במילי דעלמא צריך לשמוע ולהתיעץ עם האשה. ע"כ דברי הגר"א ז"ל. והנה להבין הרעיון הצפון בזה שהעוה"ז נברא בה' ועוה"ב נברא ביוד. מצאתי בספר היקר דברי חכמים להרה"ג ר' וואלף מישעל הסבר יקר מאד נעלה, כי הנה שתי האותיות הללו הה' והיוד, הם שני סמלים אחת לנצחיות ואחת להשתנות, כי אם נתבונן בדבר נראה כי ב' האותיות הללו הן משונות בצורתן מיתר האותיות, היוד היא רק נקודה ואין לה שום פתח כמו שאר האותיות והה' יש לה שני פתחים תחת אשר לשאר האותיות רק פתח אחד, וע"כ לקחו את היוד לסמל התמידית והה' לסמל ההשתנות ואמרו שהעולם הזה נברא בה' יען כי העולם הזה הוא מלא חליפות ותמירות ואין לך דבר נצחי הכל מתחלף ומשתנה, ועולם הכא נברא ביוד, כי שם תמידית ונצחית.

ולפי"ז גבין הרעיון במאמר הנזכר בי לקח השי"ת את היוד המורה על התמידית משרי ונתן לה את הה' המורה על השתנות כי היא היתה צריך לשנות את טבעה מכפי שהיתה, כי בכל מקום האיש נוזר ביום הכא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה, ואות היוד המורה על התמידית נתן ביהושע שהיה צריך להשאר בצדקתו ולא יתפש כרשת מחשבת המרגלים, כמ"ש ויקרא משה להושע בן נון יהושע, ואמרו ז"ל, שאמר לו, יה יושיעך מעצת מרגלים, היינו שישאר בצדקתו ולא ישתנה.

ויש למצא בהמדרש הנ"ל עוד רעיון יקר והוא מה שראיתי להרה"ג ר' יוסף חיים דייכעס אבד"ק ליעזו אנגליא. הנה כל דבר נערך לפי הכמות ולפי האיכות, יש דבר שהוא קטן בכמותו אבל הוא גדול באיכותו כמו זהב ואבן יקרה ומרגליות, ויש דבר שהוא גדול בכמות אבל הוא קטן באיכותו כמו אבן פשוט וכול עץ והנה כשנתבונן בדבר נראה כי האות ה' הוא גדולה בכמותה מן היוד שהיא הקטנה שבאותיות אולם באיכותה היוד גדולה מן הה' כי היוד מספרה עשרה והה' מספרה

רק המשה, והנה עבודת כל אחד מאתנו הוא להצטמצם בכמותו שלא יתראה בגדלו ועשרו, וישתדל כי איכותו יוגדל מאד ע"י למוד תורה והכמה ולכן כשאמר הקב"ה לאברהם, וברכתיה והיתה לנוים מלכי עמים ממנה יהיו, שנה את שמה משרי כבוד לשרה בה' להורות כי תהי' לרבות הכמות, כי כן יהיו העמים שממנה יצאו רבות הכמות ומעטי האיכות ומשה רבנו בעת ששלח את הושע בן נון עם נשיאי שבטי ישראל לרגל את ארץ כנען, הוסיף לו יוד על שמו כי נחוץ הי' לו להיות גרוד באיכות ולא יתפתה מן העשרה המרגלים מוציאי דבת הארץ, ולזה הוסיף יוד על שמו, כי הוא אחד נגד עשרה ונחוץ לו להיות רב האיכות ולא להביט על כמותו שהוא רק אחד מול עשרה. (1)

(1) מלוקט ומסודר ממני.

ו י ר א

לדרוש ב.

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח) הפסוק הזה הוא קשי ההכנה להלכה, למען אשר יצוה את בניו לשמור דרך ה' כמיש לעשות צדקה ומשפט. אכן להבין כ"ו נזכיר מאמרם ז"ל על הפסוק הזה, והוא בנמרא (יומא ל"ח) א"ר אלעזר מברכתן של צדיקים אתה למד קללתן של רשעים, דכתיב, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וכתיב בת"י, ויאמר ה' זעקת סרום ועמורה כי רבה, וע' במפרשי הש"ס שצוהו למצא פירוש הדברים באופנים שונים, ואמרתני גם אני בפירוש הדברים, הנה שלמה ע"ה אמר בחכמתו, מוכיח אחיי הן ימצא ממחליק לשון, ויש לפרש הדברים, הנה יש מטיפים המוכיחים את העם אבל הם עצמם לא ישמעו לדברי עצמם בי כל הנהגת הייחוד תתנגד להתוכחה אשר יוכיחו אנשי דורם, ואלה המוכיחים לא יצליחו בידם לזרוע נטעי האמונה על תלמי לבות השומעים כי יאמרו, אך פיהם ידבר שוא כי הלא ימינם ימין שקר וע"כ הזהירה התורה, מוצא שפיך תשמור, ר"ל תשמור מה שאתה מוציא בפיך, ואז יאמינו לך כי אמת יהנה חכך ותוכל להלהיב לבות שומעי מוסרך, כי אם ירצה האדם להדריך את בני דורו בדרך המלך מלכו של עולם, יעלה זאת בידו רק ע"י שמ"אה להם היים שלמים מיוסדים על אדני האמת והאמונה היים ישרים וטובים, ורק מעשיו הטובים יפעלו על לבות אנשי דורו, ויש הכתיב, מוכיח אדם אחריו אם המוכיח יוכל לומר לכו. אחריו וחיו כאשר אחי' אני, מוכיח כזה הן ימצא ממחליק לשון, ממוכיח כזה אשר רק בשעת הלכות יוכיח את בני דורו ומעשיו ופעולותיו אינם מתאמים לדבריו.

וזה פירוש הכתוב, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו, אחריו ר"ל יודע אני שאנרדם אבינו לא ירבה רק בדברים להוכיח את בניו ואת אנשי ביתו, רק יצוה להם המלה. אחריו שילכו אחריו ויהיו היים נאמנים כמדהו כאשר חי הוא, ואז יפעלו דבריו על לבם, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט כי תוכחה כזו תכנוס בלבבות השומעים ותפעל על רוחם וזה פירוש מאמרם הנ"ל, מברכתן של צדיקים אתה למד קללתן של רשעים, דכתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו. כי סנת ברכת זרע אנרדם הוא שאביהם לא ירבה להם רק בדברים

כי אם גם במעשים ופעולות ישרות, וכתוב בתרי', ויאמר ה' זעקת סרום ועמורה כי רבה, אלו אנשי סרום לא יראו שום פעולה טובה, ומסתפקים רק בקול וזעקה רבה ועיי'כ, וחמאתם כי כבדה מאד, כי ברוב דברים לא יחל עוד הפשעי.
ועפ"ז אני רניץ לפרש את הכתוב, שרים עצרו במלים וכף ישימו לפיהם, כי שרי הרוח ונושאי התורה לא ידברו הרבה, רק הם אומרים מעט ועושים הרבה והכף הזה היא פיהם, כי המעשה אשר יעשו ידבר תחת פיהם. וזה ג"כ פירוש הפסוק בתהלים, וירעם בתום לבנו ובתבונת כפיו ינחם, כי הרועה הנאמן לעמו לא ידבר ולא ידרוש הרבה, כי אם ידריך את ההולכים אחריו בתבונת כפיו. בהתכונה אשר הוא בכפיו ובמעשיו, וינהלם על מכוני התורה והיראה על ידי המעשה אשר יעשה.

ועיי' דברינו אלה אור נוגה לנו בפ"ה הגמרא (תענית ה') א"ר אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו, שנא' נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים. כי הנה שורש תפלה הוא "פל" בי בתפלתו יהשוב האדם עם קונו והוא יושב למשפט על מעשיו ודרכיו, וכל הרגשות הנעלות והקדושות אשר יתעוררו בלב האדם לרגלי תפלתו הוכה והטהורה יעוררו ויזרו אותו שכל אלו הרגשות יהיו למעשים טובים וז"ש ר"א אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו, כי רק אז הראה לדעת שתפלתו נובעת ממעקי לבו, אם יוציא כל מחשבותיו מן הכח אל הפועל, שנא' נשא לבבנו אל כפים, שהלב ינהל את כפות ידי אדם והמעשה אשר יעשה בהם, אל אל בשמים, וז"ל הפסוק, נפשי בכפי תמיד, רגשות נפשי המה תמיד בכפי, כי יהיו מד בהגיגי אותם למעשים טובים וישרים ועיי' ותורתך לא שכחתי ועתה אבקשך, נדבות פי רצה נא ה', כי הלא אם משים האדם נפשו בכפו תפלתו נשמעת ואני, בכפי תמיד, כי הנפש תמשול על היר ותנהלה תמיד לעשות כדבריך. (1)

(ב) ואיירי דאתי לירגו הפסוק נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (איכה ג') נימא בי' מלחא. כי הנה ידוע שהלב הוא משכן החום שבו יתקבץ הדם מכל הגוף, והלב יחלק הדם לכל האברים כמו שמצינו בעקדה שער פ"ד וז"ל שה' יתעלה נתן החום החיוני בקרב הלב אשר משם יתפשט החיות לכל הגוף כ"א כפי הראוי לו. נמצא דבלב יש מדת הותרנות והוא נתן חיות ודם לכל האברים, אמנם הידים המה בהיפך מזה דהידיים של אדם יש בהם מדת הקמצנות שאינם רוצים ליתן לאהר ושע"כ הזהירה ההורה לא תקסוף את ירך. פתח תפתח את ירך. וז"ש הנביא. נשא לבבנו, ר"ל מדת הותרנות אשר בלבבנו, אל כפים, ר"ל שנגיף את הודים ליתן צדקה וכו' ניקרב אל אל שבשמים. (2)

(ג) ובדברנו בענין חנוך הבנים. ראיתי להעתיק מה שדרשתי בשבת פ'

(1) הרה"ג ר' זאב הכהן קליין. (2) קהלת יצחק בשם גדול אהר.

וישלה תרצו בעיר קיליע הרש.

בפרשת היום הננו קוראים: וישלה יעקב מלאכים אל עשו אחיו וגו' כה תאמרו לאדוני לעשו, עם לבן גרתי ואחר עד עתה, ויהי' לי שור וחמור וגו' ואשלחה להגיד לאדוני למצא חן בעיניך. קשה מאד האם לא ידע אבינו יעקב כסוד זה שדבר נמנע הוא שעשו יאהב את יעקב, הלא, הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב, ואיך השב יעקב למצא חן בעיני עשו, הנה כששלחה השי"ת על המצרים מכת ברה, תספר לנו התורה, הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הנים את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים (שמות ט') וכשרדף פרעה אחרי ישראל כתיב, ויקח שש מאות רכב בחור וכר רכב מצרים, ואיתא במכילתא (מוכא ברשי במקומו) ומהיכן הי' הבהמות הללו, א"ת משל מצרים, הרי נאמר ויבת כל מקנה מצרים, וא"ת משל ישראל, והלא נא' וגם מקננו ילך עמנו, משל מי היו? מהירא את דבר ה', מכאן הי' ר"ש אומר כשר שבמצרים הרג, כלומר שאפילו מצרי זה שכתב עליו הירא דבר ה' רוצה להרוג את היהודי, וגם הנסיון הורנו שבימי המהומות של הפראנראמים גם אלה הגוים שהתראו לפני המהומות לאוהבי ישראל נתחפכו לאויבים והלכו ג"כ להרוג את היהודים, מפני שזה הוא חק קבוע שעשו שונא ליעקב, לכר איזה חסדי אומות העולם שנכל עם שיוצאים מן הכלל הזה. ואיך איפא עלה על דעת אבינו יעקב למצא חן בעיני עשו?

ולתריץ הקושיא הזאת עלה ברעתי מה שמצאתי בשם האריי זצ"ל כי מי שמקיים כבוד אב ואם יש לו חן מיוחד בעיניו, מפני שכל אבר יונק החיות שלו ממצוה אחת ממצות התורה, ועיניו של אדם יונקות החיות שלהן ממצות כאו"א. והנה יעקב אבינו בהיותו בבית לבן קיים כל המצות כמיש עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי, רק מצוה אחת חסרה לו או שלא הי' יכול לקיימה, והיא מצות כבוד אב ואם. ולכן לא הרניש אור גדול כל כך בעיניו היונקות את החיות מהמצוה הזאה, ולהיפך, עשו לא קיים מצות התורה, אבל מצות כבוד אור"א קיים, לכן הי' לו חן מיוחד בעיניו. ורצה אבינו יעקב להוציא את החן הזה מעיניו של עשו שהי' חסר לו. וזה רמז לו בהפסוק הנ"ל, עם לבן גרתי, וכדרשת ר"ז ותרי"ג מצות שמרתי, ורק מצוה אחת חסרה לי שעיי' יחסר החן בעיני והחן הזה נמצא בעיניך ואשלחה להגיד לאדוני, שיש לי שור וחמור וכו' שתמיתם אוכל למצא את החן אשר בעיניך ר"ל הזכות של מצות כאו"א. ⁽¹⁾

והנה בהזכירי ענין המצוה של כבוד אב ואם. הנני להזכיר מה שהשנתי לאיש אחד ששאלני פעם, הלא הכל יודעים גורל ערכה של מצות כאו"א שהיא אחת מן העשרת הדברות, ולמה אמרה התורה, על כן יעווב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו (כראשית ב.) ומה יה' או עם מצות כבוד אב ואם? והשנתי לו,

(1) מצאתי.

כי אינו יודע פירושו של פסוק זה, כי הנה מצינו בתורה, כי תראה חמור שנאך
 דבין תחת משאו עוב תעזוב עמו (שמות כ"ג) פירש"י עזיבה זו לשון עזרה וכן
 עצור ועזוב (מ"א י"ד) וכן ויעזבו את ירושלים (נחמיה ג') ומעתה נאמר, אדרבה,
 התורה באה להזהיר את האדם שנים בנשאו אשה לא תעור אהבתה את עיניו לשבת
 מחיבתיו לאביו ואמו, רק גם בקהתו אשה ידע כי עליו החוב לעזור את אביו ואת
 אמו. וזה הוא הפירוש של הכתוב, על כן יעזוב, ר"ל יעזור איש את אביו ואת
 אמו ויבק באשתו, אפילו בעת שיתדבק באשתו לא ישכה לעזור את אביו ואת
 אמו.

אכן בכל גודל ערכה של מצות כבוד או"א. צריך האדם לידע ולהבין כי
 מצוה זו יש לה גם מובן אחר, לבד המובן הפשוט שאדם חייב לכבד את אביו
 ואת אמו שילדו אותו והביאו אותו לעולם הזה. יש לכל אדם אב ואם במובן יותר
 בעלה, כי האב האמתי שלנו הוא אלוקינו שבשמים כמיש התורה, בניס אתם לה'
 אלוקים (דברים י"ד) ואם בניס אנהנו בודאי הוא אבינו, וכמו שאנו אומרים
 בתפלותנו, אב הרחמן, וע"כ בתורבן הבית בעת שגלינו מארצינו, צוה הנביא, יתומים
 היינו ואין אב (איכה ה.) כי כל הדר בח"ל דומה כמו שאין לו אלוקי (כתובות
 ק"י.) ואמנו הנאמנה היא התירה הקדושה, * ואל אב ואם במובן זה כיון החכם
 מכל אדם במאמרו שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמך (משלי א')
 כאלו יאמר שאל תיטוש התורה שהיא אמך. ובידאי חייב כל אחד מישראל ג"כ
 בכבוד אם ואם אלה, שהם קונו ויוצרו ותורתו. ובאמת כמו האב דואג בעד קיומו
 של בנו ובעד תכליתו, והאם תשמור את פרי בטנה לכל יקרנו אסוף, כן יראג
 הש"ת אבינו שבשמים בעד קיומנו ולמרות כל הצרות והאסונים שסבלנו במשך
 גלותנו המר, עדין אנו חיים וקיימים, ואמנו האהובה תורתנו הקדושה, יותר ממה
 שאנו שומרים אותה היא שומרת אתנו ותסוכך עלינו לכל נאבד חלילה במציקותינו.
 זכנן על היהודי לכלתי שכה כי המצוה של כבוד אב ואם יש לה מובן כפול,
 הא"א של בשר ודם, והאב שבשמים והתורה שהיא אמנו הנאמנה, וחייבים אנהנו
 לאהוב ולכבד ולקיים מצות כאו"א גם במובן זה.

ובמדרש על הכתוב הנ"ל, ויהי לי שור וחמור, שור זה יוסף שנא' בכור
 שור הדר לו, וחמור זה יששכר, שנאמר יששכר חמור נרם. וקשה מאד לאיזה
 תועלת שלה להגיד לו שיש לו שני בנים אלו יוסף ויששכר, אם להודיעהו לו
 שאיננו ירא מפני הירדים ידי עשו שלו מפני שיש לו בנים כאלה שיעמדו
 לימינו להצילו מתגית ירי עשו, הנה היה נכון יותר להודיעהו שיש לו שמעון ולוי
 המפורסמים לנבורים, כמיש שמעון ולוי אחים כלי חמם מכרתיהם (בראשית מט')

* ולכן יאמר הנביא, יתומים היינו ואין אב כלשון יחיד כי אחד הוא אבינו
 שבשמים אבל אמתינו כאלמנות כלשון רבים כי יש לנו תורה שנכתב ותורה שבעל פה

ועוד קשה למה שלח להגיד לו את שמות שני בניו יוסף ויששכר ברמו, שור
וחמור, ולא הודיע לו את שמותיהם בפירוש?

לכן נראה לי שיעקב רצה להודיע לעשו לבד יחשוב שיירא מהידים ידי
עשו שלו, יען לעומת ידי עשו שלו יש לו כלי זיין יותר טוב שהגינו עליו
גם בהיותו בבית לבן הארמי, והם התורה והמצות שישמור ויקיים, ולא רק הוא
בעצמו קיים את התורה אך גם את בניו הדרך לתורה ולמצוה, כי באמת לא די
מה שאדם יקיים בעצמו את התורה ובוה לבד לא יצא אדם ידו חובתי, כי גם
את בניו צריך האדם להדריך על דרך התורה והמצוה, כמו שמפרשים את המסורה
של מלת למען, שהיא ב' במסורה, א. ולמען תספר באזני בנך (שמות ו. ב. למען
ירבו ימך (דברים יא.) עיפי מ"ש הגאון בעל התם סופר ז"ל את הכתוב, והותירך
ה' לטובה בפרי בטןך (דברים כח) כי הנם שהשלים האדם את שנותיו והגיע עתו למות
עכ"ז יאריך ה' עוד את ימיו בזכות פרי בטנו, כרי שיוכל לגדל את בניו לתורה
ולמע"ט וכמ"ש הכתוב (שמות כג) לא תהיה משכלה ועקרה בארץ ועי"ז את
מספר ימך אמלא, כדי שתוכל לגדל את בניך אשר תוליד על ברכי התורה, וזה
פ"י המסורה הני"ל, ולמען תספר באזני בנך, למען ירבו ימך, כי יהי לך אריכת
ימים למען תוכל להדריך את בניך ע"ד התורה והמצוה.

וזה שהודיע יעקב לעשו, ידוע ת"ע אדוני אחי, שיש בידי שני דברים שיגינו
עלי ולא יירא מהידים ידי עשו שלך, ראשית, עם לבן גרתי, ותרי"ג מצות שמרתי
שאני בעצמי שמרתי וקיימתי כל התורה, ושנית, לבד שקיימתי אני בעצמי את
התורה, הנה יש לי גם שור, זה יוסף שהוא סמל קיום המצות והתגברות יצר הטוב
על יצה"ר, וחמור זה יששכר, שהוא סמל התורה, כמ"ש, ומכני יששכר יודעי בינה
לעתים, א"כ כשאני בעצמי קיימתי מצות ה' וגם הדרכת את בני לשמור דרך ה'
אין לי לפחוד מך. (1)

(ד) הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו לעשות את כל דברי התורה
הזאת. (דברים כט) י"ל למה באה האתנחהא על והנגלות? ויתכן כי התורה באה
להעיר אותנו בזה על ענין נכבד מאד, שלא רק הנסתרות ר"ל דברים מה שלאחר
הטבע אין לנו יודעים ומבינים, אך גם הנגלות, מה שגלוי לעינינו אין אנהנו מבינים
כי באמת אין שכל האדם משיג גם הדברים היותר פשוטים, אמנם הכמי הכעמי
יודעים את היסודות שמהם הורכב כל חומר, אבל תוכן ומהות היסודות מה הם,
מדוע מאלה מורכב אכן ומאלה מורכב זהב, מאלה ביו"ל ומאלה כדיל ונחושת, זהו
סוד נעלם גם מהכמי הכעמי, וזה ש"ה הנסתרות לה' אלקינו והנגלות, ר"ל גם
הנסתרות גם הנגלות הם יודעים רק לה' אלקינו אבל אנהנו אין לנו מבינים כלום
לכן, לנו ולבנינו, הוא רק, לעשות את כל דברי התורה הזאת בלי הקירה ודרישה

(1) ר"ע.

על מעמי מצותיה, כי אם דברים פשוטים אין אנחנו יכולים להכין איך נשיג ונכין מעמי מצות התורה שהם בודאי סודות נעלמים.⁽¹⁾

(ה) אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר (בראשית יח) נתקופת ההשכלה של המאה העברית באו נבורי ההשכלה ותורחם בפיחם, היה יהודי באהלך ואדם בצאתך זאת אומרת שהיהודי צריך להטמן ביהדותו ולהתראות בחוץ בלי סימני יהדות כלל, הם, המשכילים, הפרידו בין הדבקים לאמור שיהודי לחוד ואדם לחוד, או יותר טוב, היהודי אינו אדם, ואדם אינו יהודי וכי ע"כ צריך היהודי להשתמש ברו פדצופים בביתו יהיה יהודי ובחוץ יהיה אדם. עד כמה שגו המשכילים בשיטתם זו, ראינו כלנו, ההשכלה פשטה את הרגל, והרוד השני או השלישי של רבים מנבורי ההשכלה המירו את דתם, עזבו את עמם, דתם ואליהם, ואלה אשר לא המירו את דתם נלכדו בפה ההתבוללות ושכחו נ"כ את עמם ואליהם, ובאמת אין לנו להפריד בין הדבקים, כי היהודי הוא אדם, ואדם הוא יהודי, ועל היהודי להיות יהודי גם בבית גם בחוץ ולא להתבייש ביהדותו.

וכמו שמצינו אצל מרדכי, איש יהודי היה בשושן הבירה (אסתר ב.) ר"ל כי מרדכי לא הפריד בין הדבקים רק היה גם איש גם יהודי ולא רק בביתו רק גם בחוץ בהעיר ההומיה שושן הבירה.

וה"ש אבינו הוקן בתפלתו על אנשי סדום, אולי יש חמשים צדיקים, בתוך העיר ר"ל לא צדיקים רק בבית, ובחוץ הם מתביישים בצדקתם, כי לנו דרושים צדיקים כאלה שהם צדיקים גם בבית גם בחוץ, כמו שאנו אומרים בתפלתנו לעולם יהיה אדם ירא שמים נסתר ובגלוי, לא שיהיה י"ש בביתו ובחוץ יהי' אדם, אל לנו להפריד בין הדבקים, רק צריך להיות אדם וי"ש גם בבית גם בחוץ, בכתר ובגלוי, והנסיין הורגו כי סוף סוף עמי הארץ מכבדים יותר איש ירא אלקים ושומר תורה באמת, מפורק עול והולך בשרירת לבו.⁽²⁾

(ו) ושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמהם על בניכם ובנותיכם ונצלתם את מצרים (שמות ג.) התורה באה להידיענו פה שאל יקשה בעינינו למה להם השמלות הלא לא שנו את מלבושיהם ומה תועלת להם בהש-מלות, ויאמר הכתוב שיקחו את השמלות לא שילבישו אותם הם בעצמם רק יעשו מן השמלות מלבושים לבניהם ובנותיהם הקטנים כפי מדתם, וזה ושאלה וגו' כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמהם על בניכם ובנותיכם, ר"ל אלו השמלות תעשו מהם עבור בניכם ובנותיכם כפי מדתם⁽³⁾

(1) ד"ע. (2) ד"ע. (3) דבר בעתי.

ו י ר א

לדרוש ג.

(א) אל תביט אחריו ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח (בראשית יט) פירש"י מאחריו של לוט. והוא תמוה, למה הזהיר שלא יביט אחריו? ומה שפירש"י שאינך כדאי לראות בפרעניות. ניכ תמוה שהרי כל העולם ראו במפלגתם, ולמה לא יראה הוא? ונראה כי מקודם נאמר, ויתמהמה ויתחיקו האנשים בידו ונו' ויצאאו שאין זה הדרך האדם החרד להציל את נפשו להתמהמה במקום סכנה, אך הענין יובן עפ"י"ם שכתב רש"י בפ' קרח. וקרח שפקח היה מה ראה לשמות זה, ותירוץ שראה ששלשת גדולה יוצאה ממנו, אלמא דכל שעתיד ממנו אדם גדול הוא מוכמח שבזכותו ינצל, וכמו שמצינו במשה שהרג את המצרי ויפן כה וכה וירא כי אין איש פירש"י שראה שאין עתיד לצאת ממנו אדם גדול, וזה היה ניכ בלוט, מחמת שראה שעתיד לצאת ממנו שתי פרידות טובות, רות המואביה ונעמה העמונית ומלכות בית דוד, בטוח הי' בזכותן ולא קשה עליו ההתמהמות במקום סכנה, ולזה אמר לו המלאך, אל תביט אחריו, פי' לא תסמוך על מה שעתיד לצאת ממך, אל תבט לזה, פן תספה בעון העיר, ולזה אתי שפיר הלשון שפירש"י ותבט אשתו מאחריו של לוט, היינו שראתה מה שיצא אחריו, וסברה שממנה יהי', ובה סמכת עצמה באיזה התמהמות, ולכך ותהי נציב מלח דהיינו שנענשה בעונש שנאמר בפ' נצבים, נפרית ומלח שריפה כל ארצה⁽¹⁾

(ב) אל תביט אחריו ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח (בראשית י"ט) יש להסביר הדבר בדרך מושכל, כי מלח סדומית מסמא את העינים, וה' המסיר על סדום נפרית ומלח, וכבר בא המטר הוה אחריו לוט ואלו היה נגר פניו לא היה יכול ללכת, ולכן נאמר אל תביט אחריו כי אילו יהפוך פניו לאחוריו יפגוש את המטר בפניו ויסמא עיניו ע"י הנפרית והמלח, וגם הוזהר שלא יעמוד בכל הכבר השוה, כי ידוע כאשר יולך הרוח שלג וימצא אדם או אילן עומד אז יתעכב עליו השלג ויכסהו, משא"כ כשהוא רץ והולך, וגם היוג במדבריות שנמצא החול הדק ויוליכנו הרוח כתבנית עמידים גדולים ונוראים ממקום למקום ואם ימצא בדרך עץ או איש, ינוח עליו החול ויעשהו כגל גדול, ואשתו של לוט הביטה מאחריה ופגשה בפניה את המטר של מלח סדומית וסימא את עיניה ולא יכלה ללכת הלאה והרוח הניע עליה זרם מלח יותר ויותר עד שנעשית נציב מלח. ולכן כתיב ותהי נציב מלח ולא ותהי למלח.⁽²⁾

(1) הנאון ר' יעקב מליסא. (2) הנאון בעל משה משה ז"ל. אולם בי"מ נדה ע' משמע דנהפכה בעצמה לנציב מלח.